

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به منظور بررسی وضعیت موجود سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی و استفاده از فهرستگان حاصل از آن توسط کتابداران شاغل در کتابخانه‌های مراکز و مؤسسات آموزشی تحت پوشش سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در محیط اینترنت انجام پذیرفته است.

روش/ رویکرد پژوهش: روش پژوهش، پیمایش توصیفی است. برای گردآوری از پرسشنامه استفاده شده است. نتایج با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی و درصد) در قالب جدول و نمودار ارائه شد. جامعه آماری پژوهش شامل ۵۵ کتابخانه است که به‌طور میانگین ۴ سال از نرم‌افزار تحت وب سیمرغ استفاده می‌کنند.

یافته‌ها: سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی به دو صورت فهرست‌نویسی و رده‌بندی (۱۰۰ درصد) و نمایه‌سازی (۲۱/۶ درصد) انجام می‌شود. در این فهرستگان الکترونیکی، به منظور ایجاد یکدستی، از رده‌بندی کنگره (۱۰۰ درصد) با رعایت استانداردهای بین‌المللی و کتابنامه‌نویسی (۸۳/۸ درصد) و نیز در نمایه‌سازی ماشینی (۵۱/۳ درصد) از زبان ترکیبی (۳۵/۱ درصد) استفاده می‌شود. سازماندهی تعاونی اطلاعات منجر به صرفه‌جویی در وقت (۴۳/۲ درصد)، هزینه و سرعت (به‌طور یکسان ۵۴/۱ درصد) و نیز یکپارچگی در به‌کارگیری نرم‌افزار کتابخانه‌های مورد مطالعه (۱۰۰ درصد) شده است.

نتیجه‌گیری: دسترسی تمام‌وقت به این فهرستگان در حد زیاد امکان‌پذیر است. سهولت و سرعت دسترسی در حد بسیار زیاد و دقت فهرستگان از حد زیاد تا بسیار زیاد ارزیابی شده است. در نتیجه، اکثر کتابداران به دلیل مزایای حاصل از سازماندهی تعاونی موافق ارائه اطلاعات خود در فهرستگان هستند.

کلیدواژه‌ها

سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی، فهرست پیوسته، فهرست‌نویسی تعاونی اطلاعات کشاورزی، فهرستگان پیوسته کشاورزی

فهرست نویسی تعاونی در محیط اینترنت: تجربه کتابخانه‌های تخصصی کشاورزی در ایران

فهمیه باب الحوائجی^۱ | نیر خالدي^۲

دریافت: ۱۳۸۹/۳/۱۲ پذیرش: ۱۳۸۹/۶/۱۷

مقدمه

در عصر حاضر، بدون شک، خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی نقش غیرقابل انکاری در تحول و توسعه جوامع ایفا می‌کنند. اگر ادعا شود که بیشترین اطلاعات موجود در سطح جهان در بخش کشاورزی و علوم وابسته بوده است، ادعای گزافی نیست. این اطلاعات در پرتو تلاش‌های علمی - فنی کارشناسان و متخصصان حاصل شده است و کتابخانه‌ها فراهم‌آورندگان، حافظان، و اشاعه‌دهندگان این اطلاعات بوده و هستند (کری، ۱۳۸۶).

با توجه به اهمیت اطلاعات علمی و نیاز پژوهشگران به دسترسی سریع و آسان به آنها، نیاز به تخصصی کردن اطلاعات از یکسو و کثرت منابع اطلاعاتی از سوی دیگر، محققان را در زمینه شناسایی منابع و نحوه دسترسی به آنها با مشکلات زیادی مواجه ساخته است. از این رو، اطلاع‌رسانی، به‌عنوان یکی از پدیده‌های فناورانه با بهره‌گیری از فونونی مانند تهیه و تدوین کتابنامه‌ها، کتابشناسی‌ها، و فهرست‌ها می‌تواند تا حد زیادی در رفع این مشکلات مؤثر باشد.

با رواج مفهوم خودکارسازی، لزوم استفاده مناسب از فناوری‌های اطلاعاتی و هماهنگی با تغییرات و تحولات جامعه بیش از پیش ضرورت می‌یابد و این همگامی به مدد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی عملی خواهد شد (مرادی، ۱۳۸۶). رشد و گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات امکان تحقق ارتباطات مؤثرتری را در بسیاری از زمینه‌های

۱. استادیار علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی
دانشگاه آزاد اسلامی
واحد علوم و تحقیقات تهران
f.babalhvaeji@gmail.com
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و
اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم
و تحقیقات تهران
nakhaleidi@yahoo.com

همکاری بین کتابخانه‌ای نظیر فهرستنویسی تعاونی، تبادل اطلاعات کتابشناختی، و تهیه فهرست‌های مشترک از طریق شبکه‌های رایانه‌ای فراهم کرده است.

هر سازمانی در ایران، به فراخور نیاز کارشناسان خود، اقدام به تدوین و تهیه ابزار اطلاع‌رسانی مناسب نموده است. یکی از مهم‌ترین این ابزارها فهرستگان‌ها هستند. وجود فهرستگان راهگشای دسترسی کاربران این علوم به فهرست کلیه اطلاعات می‌باشد (شهمیرزادی و داودزاده، ۱۳۸۶).

با توجه به اینکه کتابخانه‌های مراکز و مؤسسات تحقیقاتی وابسته به سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات)، به منظور انجام سازماندهی تعاونی بر روی شبکه ارتباطی از راه دور و ایجاد فهرستگان جهاد کشاورزی، از نرم‌افزار تحت وب سیم‌خ، که یکی از نرم‌افزارهای مطرح کشور است استفاده می‌کنند؛ بررسی کاربرد این نرم‌افزار در کتابخانه‌های مورد نظر حائز اهمیت می‌باشد.

بیان مسئله

فهرست مشترک یا فهرستگان از دو واژه یونانی کاتالوگ^۳ به معنای فهرست، و یونیو^۴ به معنای مشترک گرفته شده است. فهرستگان، ابزاری کتابشناختی است که منابع موجود در تعدادی از کتابخانه‌ها را نشان می‌دهد که این کتابخانه‌ها ممکن است عضو یک شبکه یا گروهی از کتابخانه‌ها باشند. فهرستگان، ممکن است به مجموعه مواد چند کتابخانه تخصصی یا گونه خاصی از مواد کتابخانه‌ای اختصاص داشته باشد که در این صورت آن را فهرستگان ویژه^۵ می‌نامند، مانند فهرستگان مواد دیداری و شنیداری (صمیعی، ۱۳۸۸).

صفت مشخصه فهرستگان این است که هر برگه حاوی نام کتابخانه یا کتابخانه‌هایی است که کتاب مزبور را در کتابخانه دارند. اسامی کتابخانه معمولاً با رمزگان یا حروف رمز روی برگه‌ها ثبت می‌شوند (راستین و سلطانی، ۱۳۷۹). چنانچه این فهرستگان از طریق کامپیوتر ذخیره و بازیابی شود فهرستگان الکترونیکی نامیده می‌شود.

تهیه و تولید منابع مرجع و منبع اطلاعاتی در حوزه کشاورزی در ایران از قدمت چندانی برخوردار نیست و شاید اولین اثر در این خصوص کتابنامه کشاورزی اثر حسن احمدی (۱۳۴۹) باشد.

در اواخر سال ۱۳۶۷، فکر انتظام و انسجام داده‌های اطلاعاتی کشاورزی ایران، توسط تعدادی از صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران برنامه توسعه کشاورزی ایران مطرح گردید که منجر به اجرای پروژه‌ای با عنوان «بانک اطلاعات کتابشناختی کشاورزی ایران» شد. این بانک اطلاعاتی، به «فهرستگان کشاورزی ایران» تغییر نام یافت (عماد خراسانی، ۱۳۷۳). با

3. Catalog
4. Unio
5. Union list

استفاده از فرمانای کشاورزی کتابخانه کنگره، راهنمای طبقه‌بندی نظام آگریس و کاریس، تزاروس کشاورزی فائو(اگرووک)؛ و همچنین مسائل و مباحث ویژه کشاورزی ایران، مطالب و موضوعات خاصی در برنامه کار قرار گرفت. کار این پروژه در دی‌ماه ۱۳۶۸ آغاز شد و از سال ۱۳۶۹ به بعد پروژه تدوین کتابشناسی کشاورزی ایران به فهرستگان کشاورزی ایران تغییر نام یافت. سپس کار نمایه‌سازی براساس اصطلاحنامه «اگرووک» به‌عنوان منبع اصلی آغاز شد. این مجموعه اطلاعات که از دوران باستان تا پایان سال ۱۳۶۸ را دربرمی‌گیرد، به شیوه دستی در ۵ جلد تدوین شده است و دربرگیرنده اطلاعات کتابشناختی آثار موجود در ایران و خارج از ایران است. شیوه تنظیم مطالب براساس الفبای عنوان‌ها و شامل سه بخش (کتاب‌ها و اسناد و مدارک، مقاله‌ها، و پایان‌نامه‌ها) می‌باشد (عماد خراسانی، ۱۳۷۶).

گروه سازماندهی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی اطلاعات از طریق فهرست نویسی، رده‌بندی و نمایه‌سازی توانسته است به تولید اولین فهرستگان الکترونیکی کشور، بر روی لوح فشرده، شامل کتاب‌های فهرست نویسی شده و اسناد نمایه‌سازی شده کتابخانه‌های وابسته به معاونت آموزش و تحقیقات وزارت جهاد سازندگی بپردازد. و تا پایان آذرماه ۱۳۷۷ تقریباً کلیه امکانات خود را صرف ویرایش فهرستگان جهاد نمود. پس از پایان این فرایند، امکان نشر فهرستگان به صورت الکترونیکی، بر روی لوح فشرده نیز فراهم شد.

تات، در سال، ۱۳۸۲ با خرید نرم‌افزار کتابخانه‌ای سیمرغ و سازماندهی مجدد کتابخانه مرکزی کشاورزی، سازماندهی اطلاعات در محیط اینترنت را شروع کرد. این فهرستگان، در حال حاضر حاوی ۱۱۴/۰۶۶ رکورد اطلاعاتی و پایگاه مرتبط ارجاعی سرعنوان‌های موضوعی و پایگاه مرتبط ارجاعی فهرست مستند اسامی و مشاهیر و مؤلفان می‌باشد و کد و نام محل نگهداری را نیز در انتهای هر رکورد ارائه می‌دهد.^۶

پژوهش حاضر بر آن است تا چگونگی و تأثیر به‌کارگیری نرم‌افزار سازماندهی اطلاعات تحت وب سیمرغ را در سازماندهی تعاونی اطلاعات کتابخانه‌های تحت پوشش را مورد مطالعه قرار دهد.

اهمیت و فایده پژوهش

این پژوهش فواید چندی دارد، از جمله:

۱. امکان بررسی وضعیت سازماندهی منابع در کتابخانه‌های تابعه و وابسته سازمان

تات را ممکن می‌سازد؛

6. Agrovoc

7. <http://www.agrisis.org>

۲. نقاط قوت و ضعف کتابخانه‌های مورد بررسی در استفاده بهینه از فهرستگان جهاد کشاورزی را روشن می‌سازد؛
۳. امکان مقایسه با کتابخانه‌های سایر سازمان‌ها را فراهم می‌سازد؛
۴. توجه کتابداران را به ظرفیت‌های استفاده شده از نرم‌افزار کتابخانه جلب می‌کند؛
۵. عوامل مختلف تأثیرگذار در میزان استفاده یا عدم استفاده از نرم‌افزار کتابخانه را مشخص می‌کند و، در نتیجه، زمینه استفاده بهینه از نرم‌افزار کتابخانه حاصل می‌گردد؛ و
۶. در مجموع تأثیر سازماندهی تعاونی کشاورزی بر عواملی همچون صرفه‌جویی در بودجه، اعمال کنترل و مدیریت، بازدهی امور کتابخانه از جنبه سرعت - دقت و آسان‌سازی و ذخیره و بازیابی اطلاعات سنجیده می‌شود.

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. وضعیت موجود سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی و استفاده از فهرستگان حاصل از آن توسط کتابداران شاغل در واحدهای وابسته به سازمان تات چگونه است؟
۲. میزان مشارکت کتابداران و شیوه ورود اطلاعات به فهرستگان جهاد کشاورزی چگونه است؟
۳. میزان صرفه‌جویی حاصل از اجرای طرح سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی در سطح مؤسسات و مراکز چقدر است؟
۴. میزان موفقیت سازماندهی تعاونی اطلاعات تا چه حد بوده است؟
۵. عوامل مؤثر بر ترجیح استفاده از سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی در کتابخانه‌های مورد نظر کدام‌اند؟

روش پژوهش و جامعه پژوهش

در پژوهش حاضر از روش پیمایش توصیفی استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش تعداد ۵۵ کتابخانه مؤسسات و مراکز تحقیقاتی وابسته به سازمان تات است که در کل استان‌ها به‌طور میانگین به مدت حداقل ۴ سال از فهرستگان جهاد کشاورزی تحت وب سیم‌رغ استفاده کرده‌اند.

ابزار گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته است که روایی آن صورتی می‌باشد. این پرسشنامه^۸ حاوی ۷۰ سؤال و در ۵ قسمت شامل وضعیت سازماندهی، وضعیت کارکنان،

۸. پرسشنامه به صورت حضوری و پست الکترونیکی توزیع و گردآوری شد.

وضعیت آموزش، وضعیت نرم‌افزار، و وضعیت سخت‌افزار تنظیم شده است. پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۸۰ درصد محاسبه گردید. نتایج با استفاده از آمار توصیفی تجزیه و تحلیل می‌شود. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار اس.پی. اس. اس. صورت گرفته است.

متغیرهای مستقل و وابسته

• **متغیر مستقل**، فهرست‌نویسی تعاونی اطلاعات کتابخانه‌های مراکز و مؤسسات تحقیقاتی وابسته به سازمان تات در محیط وب؛ و **متغیر وابسته**، فهرستگان جهاد کشاورزی است.

تعاریف مفهومی و عملیاتی

• **سازمان تات**: منظور سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی است که یکی از سازمان‌های وابسته به وزارت جهاد کشاورزی است.

• **سازماندهی اطلاعات**: سازماندهی از طریق عملیاتی چون فهرست‌نویسی توصیفی و موضوعی، رده‌بندی و نمایه‌سازی اجرا می‌گردد. در این پژوهش دسته‌بندی، نظم دادن، و قابل‌بازیبایی نمودن اطلاعات به گونه‌ای که در زمان مناسب و مکان مناسب برای گیرنده مناسب دسترس پذیر شود، مدنظر است.

• **سازماندهی تعاونی**: سازماندهی تعاونی یکی از صورت‌های همکاری بین کتابخانه‌ای است که به وسیله آن عمل تهیه رکوردهای کتابشناختی توسط چند کتابخانه صورت می‌گیرد، به شکلی که پیشینه‌های تهیه شده در دسترس دیگر سازمان‌ها و کتابخانه‌های مشارکت‌کننده قرار گیرد. در این پژوهش، سازماندهی فهرست پیوسته کتابخانه‌های تحت پوشش سازمان تات مورد نظر است (راستین و سلطانی، ۱۳۷۹؛ مای چان، ۱۳۷۹).

• **فهرستگان جهاد کشاورزی**: ابزار کتابشناختی تحت وب است که اطلاعات کتابشناختی رکوردهای موجود در کتابخانه‌های وابسته به سازمان تات و محل نگهداری این آثار را نشان می‌دهد.

• **کتابخانه‌های تابعه و وابسته**: مشتمل بر ۵۵ کتابخانه مؤسسات و مراکز آموزشی و تحقیقاتی تحت پوشش سازمان تات است که در سراسر کشور در استان‌های مختلف پراکنده‌اند.

• **نرم‌افزار سیمرغ**: نرم‌افزار مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اسناد می‌باشد. در این نرم‌افزار می‌توان هرگونه اطلاعات متنی را ذخیره، بازیبایی و پردازش کرد.

پیشینه پژوهش

شریف‌مقدم (۱۳۷۱)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی لزوم ایجاد شبکه فهرستگان کامپیوتری در کتابخانه‌های دانشگاه علامه طباطبائی» ایجاد فهرستگان رایانه‌ای را مورد بررسی قرار داده است. نتایج حاصل از مقایسه برگه‌ها نشان می‌دهد که از تعداد ۱۹۱ برگه مشترک مورد بررسی در ۶ کتابخانه دانشگاهی ۱۲۹۵ مورد تفاوت با برگه‌های گواه وجود دارد. نتایج حاصل از مقایسه روش سنتی و کامپیوتری و نیز نتایج تجزیه و تحلیل اطلاعات تحقیق نشان می‌دهد در صورت ایجاد شبکه فهرستگان کامپیوتری در کتابخانه‌های دانشگاه، در زمان فهرستنویسی کتاب‌ها صرفه‌جویی می‌شود، از دوباره‌کاری در فهرستنویسی جلوگیری می‌گردد، اطلاعات فهرستبرگه‌ها یکدست شده، و کار آماده‌سازی با سرعت بیشتری انجام خواهد شد.

کوشا (۱۳۷۹)، در مقاله‌ای با عنوان «فهرست‌های همگانی و شبکه جهانی وب: بررسی امکانات فهرست پیوسته کتابخانه‌های ملی در محیط وب» با هدف بررسی برخی از امکانات فهرست‌های پیوسته همگانی در محیط وب، فهرست پیوسته ۲۰ کتابخانه ملی در شبکه جهانی وب را مورد مطالعه قرار داده است. همچنین، روش‌های دسترسی به فهرست‌های پیوسته کتابخانه‌ها از طریق وب و نیز تأثیر آنها بر خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در نهایت، به فهرست پیوسته سه کتابخانه ایران در محیط وب اشاره نموده و برخی از امکانات آنها را مورد بررسی قرار داده است.

پوراحمد (۱۳۸۳)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های مراکز آموزش عالی وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور» طرح پیشنهادی به منظور ایجاد ارتباط منظم و همکاری متقابل بین کتابخانه‌های مذکور و گسترش جریان اشاعه اطلاعات در جهت تأمین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، این کتابخانه‌ها را مورد بررسی قرار داده است. این پژوهش در دو مرحله انجام شده است. مرحله اول به بررسی وضعیت کنونی کتابخانه‌های مراکز آموزش عالی اختصاص دارد. نتایج بررسی نشان می‌دهد که این کتابخانه‌ها در سطوح مختلفی هستند. در مرحله دوم پس از بررسی وضعیت کتابخانه‌ها، شبکه اطلاع‌رسانی به منظور بهبود وضعیت فعلی آنها و ایجاد ارتباط متقابل به صورت منظم و هماهنگ در قالب همکاری بین شبکه‌ای میان کتابخانه‌های مذکور پیشنهاد می‌شود.

حاجی‌عزیزی (۱۳۸۷)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی «امکان‌سنجی ایجاد فهرستگان الکترونیکی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران»

پرداخته است و درصدد پاسخگویی درباره میزان امکانات مالی، فنی، و انسانی موجود در این کتابخانه‌هاست. یافته‌ها نشان داد که در مجموع ۹۳ نفر از کتابداران و مدیران (۶۷/۳۸ درصد) بیشترین مزیت فهرستگان الکترونیکی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران را تسریع و جامعیت در پاسخگویی به نیاز کاربران می‌دانند. ۷۳ نفر از کتابداران (۵۸/۹ درصد) معتقدند این فهرستگان باید بیشترین اولویت را برای پایان‌نامه‌ها و مجلات و نشریات لاتین قائل باشد. نگرش درصد بسیاری از مدیران و کتابداران در باره عوامل مؤثر فهرستگان‌ها در سطح مطلوبی قرار دارد. بیش از نیمی از کتابداران و مدیران (۵۸/۰۸ درصد) عدم سیاست‌گذاری‌های مناسب را اصلی‌ترین مانع در مسیر تحقق فهرستگان الکترونیکی می‌دانند.

ویلیامز و مک‌لاری^۹ (۱۹۷۷) در گزارش نهایی خود با عنوان «امکان‌سنجی ایجاد فهرستگان ایالتی» هدف این پژوهش را توسعه محاسبه عددی (الگوریتمی) برای قرار دادن و جفت کردن پرونده‌های کتابشناسی قابل خواندن با ماشین به منظور جلوگیری از دوباره‌کاری بیان کرده‌اند. این طرح امکان استفاده از پرونده‌ها را از کتابخانه‌های مختلف برای ایجاد یک فهرست واحد با رکوردهای ماشین‌خوان ایجاد می‌کند. یک نظام شبیه‌سازی شده IUCS توسعه یافت و بر روی پرونده‌های نمونه در سه دانشگاه اوهایو، نورث وسترن و شیکاگو مورد آزمایش قرار گرفت.

سابرا همانیام^{۱۰} (۱۹۹۸) در پایان‌نامه دکتری خود «مسائل مربوط به ملزومات بازیابی در فهرستگانهای بر خط» را مورد مطالعه قرار داد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که در شرایطی که در سیستم کتابخانه‌ای یک عنوان موجود باشد احتمال داشتن شماره رده‌بندی یکسان در سیستم‌های کتابخانه‌ای دیگر بیشتر از ۸۵ درصد است؛ چنانچه عنوان متعلق به علوم تجربی باشد بیشتر از عنوان متعلق به علوم انسانی و آن هم به نوبه خود بیشتر از هنگامی است که متعلق به علوم اجتماعی باشد؛ چنانچه در فاصله زمانی بین ۱۹۷۸-۱۹۹۵ منتشر شده باشد، بیشتر از انتشار مدت زمان بین ۱۹۱۱-۱۹۷۱ می‌باشد.

کاورت^{۱۱} (۲۰۰۱) «چگونه خدمات فهرست‌نویسی تعاونی منابع پیوسته^{۱۲} ال.سی.ال.سی.^{۱۳} در وب به کتابخانه‌های به هم پیوسته کمک می‌کنند» هنگامی که کتابخانه‌ها مهارت‌های خود را برای دسترسی به دانش فنی در قالب ال.سی.ال.سی. (خدمات فهرست‌نویسی تعاونی منابع پیوسته) باهم ترکیب می‌کنند نتایج قابل ملاحظه‌ای به دست می‌آید. فهرست‌نویسی تعاونی منابع پیوسته نسبت به ایجاد رکوردهای کتابشناختی مسیریاب (کتابشناسی‌های موضوعی) برای منابع الکترونیکی بیشتر بهینه‌سازی شده است، همچنین، فهرست‌نویسی تعاونی منابع پیوسته در کمتر از دو سال تکامل یافته است. در این پژوهش جزئیاتی درباره خدمات

9. Williams & MacLaury

10. Subrahmanyam

11. Covert

12. Cooperative Online Resource

Catalog (CORC)

13. OCLC= Online Computer

Library Center

فهرستنویسی تعاونی منابع پیوسته ا.سی.ال.سی. و مثال‌هایی در مورد اینکه چگونه سه کتابخانه از فهرستنویسی تعاونی منابع پیوسته استفاده می‌کنند ارائه شده است. این پژوهش فقط آغاز قسمت کوچکی از برنامه راهبردی ا.سی.ال.سی. است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

پرسش یک شامل مؤلفه‌های وضعیت ورود رکوردها، مدت زمان اقدام به ورود اطلاعات، نوع رده‌بندی، ابزارهای سازماندهی اطلاعات، سرعت نمایه‌سازی، روش دریافت اطلاعات کتابشناختی است.

۱.۱. وضعیت ورود رکوردها

گزینه‌ها	فراوانی	درصد
کتاب	۷۴۵۲۵	۵۹/۰۷
گزارش طرح تحقیقاتی کشاورزی	۳۲۰۲۹	۲۵/۳۸
اسناد کشاورزی	۱۶۳۱۱	۱۲/۹۲
مقالات کشاورزی	۵۹۱۳	۴/۶۸
نشریات ادواری	۱۳۰۸	۱/۰۳
پایان نامه	۱۰۶۱	۰/۸۴
نقشه	۶۰۲	۰/۴۷
لوح فشرده	۷۰۰	۰/۵۵
جمع کل	۱۲۶۱۵۰	

مطابق جدول ۱ کتاب با ۵۹/۷۰ درصد بیشترین تعداد رکوردهای وارد شده و لوح فشرده کمترین تعداد ۰/۵۵ درصد رکوردهای وارد شده به فهرستگان جهاد کشاورزی را به خود اختصاص داده‌اند.

۲.۱. مدت زمان ورود اطلاعات

مدت زمان	فراوانی	درصد
کمتر از یک هفته	۶	۱۶/۲
۱ تا ۳ ماه	۲۲	۵۹/۵
۳ تا ۶ ماه	۵	۱۳/۵
بیش از ۶ ماه	۲	۵/۴
بدون پاسخ	۱	۲/۷
جمع کل	۳۷	۱۰۰

جدول ۱

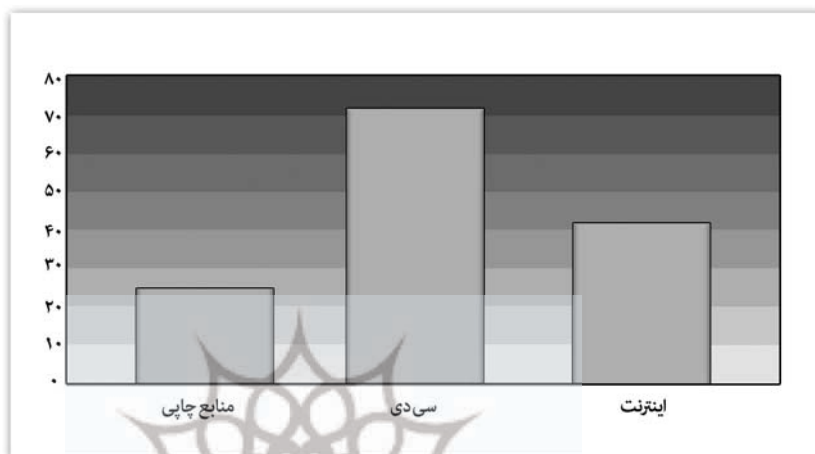
وضعیت ورود رکوردها در فهرستگان مورد پژوهش

جدول ۲

توزیع فراوانی مدت زمان اقدام به ورود اطلاعات در فهرستگان جهاد کشاورزی

در جدول ۲ ملاحظه می‌شود که مدت زمان انتظار ورود منابع اطلاعاتی به نرم‌افزار تحت وب سیمرغ در ۵۹/۵ درصد کتابخانه‌ها با بیشترین تعداد طی مدت ۱ تا ۳ ماه و در ۵/۴ درصد کتابخانه‌ها بیش از ۶ ماه ورود اطلاعات آنها به طول می‌انجامد.

۳.۱. ابزارهای سازماندهی اطلاعات

نمودار ۱

توزیع فراوانی ابزارهای
سازماندهی اطلاعات در
کتابخانه‌های مورد مطالعه

نمودار ۱ نشان می‌دهد که بیشترین ابزار مورد استفاده جهت سازماندهی تعاونی اطلاعات کتابخانه‌ها استفاده از سی دی ۷۸/۴ درصد و منابع چاپی کمترین میزان ابزار مورد استفاده یعنی ۳۲/۴ درصد را به خود اختصاص داده است.

۴.۱. نوع رده‌بندی

صد درصد کتابخانه‌های مورد پژوهش از رده‌بندی کنگره در سازماندهی تعاونی اطلاعات استفاده می‌کنند.

۸۳/۸ درصد کتابخانه‌ها اطلاعات کامل توصیفی و تحلیلی و رده‌بندی منابع اطلاعاتی خود را در فهرستگان جهاد کشاورزی وارد می‌کنند. ۱۰/۸ درصد کتابخانه‌ها فقط اطلاعات توصیفی و تحلیلی را وارد می‌کنند و ۵/۴ درصد کتابخانه‌ها به این سؤال پاسخ نداده‌اند. ۵۱/۴ درصد کتابخانه‌ها از روش نمایه‌سازی پیش‌هما را استفاده می‌کنند و روش پس‌هما را در هیچ‌یک اعمال نمی‌شود. در خصوص ابزارهای نمایه‌سازی در کتابخانه‌های مورد پژوهش ۲۷/۸ درصد با بیشترین فراوانی اگر واک را به‌عنوان ابزار کار نمایه‌سازی به کار برده‌اند؛ و کمترین فراوانی ۲/۸ درصد مربوط به استفاده از سایر منابع چاپی و نیز سرعنوان موضوعی کتابخانه کنگره اعلام شده است. زبان ترکیبی، با فراوانی ۳۵/۱ درصد، بیشترین

کارایی را داشت و زبان کنترل نشده در ۵/۴ درصد کتابخانه‌ها گزارش شد. ۵۱/۴ درصد کتابخانه‌ها در انجام نمایه‌سازی به شیوه ماشینی و ۱۶۲ درصد کتابخانه‌ها به شیوه دستی اقدام می‌کنند. ۵۱/۴ درصد کتابخانه‌ها آشنایی خود را با نمایه‌سازی ماشینی اعلام نموده‌اند. در این خصوص ۴۸/۶ درصد کتابخانه‌ها عدم آشنایی با روش مذکور را ابراز داشته‌اند.

۵.۱. سرعت نمایه‌سازی و روش دریافت اطلاعات

سرعت نمایه‌سازی	فراوانی	درصد
هفتگی	۹	۵۲/۹
ماهانه	۴	۲۳/۵
هر ۳ ماه	۲	۱۱/۸
هر ۶ ماه	۲	۱۱/۸

جدول ۳

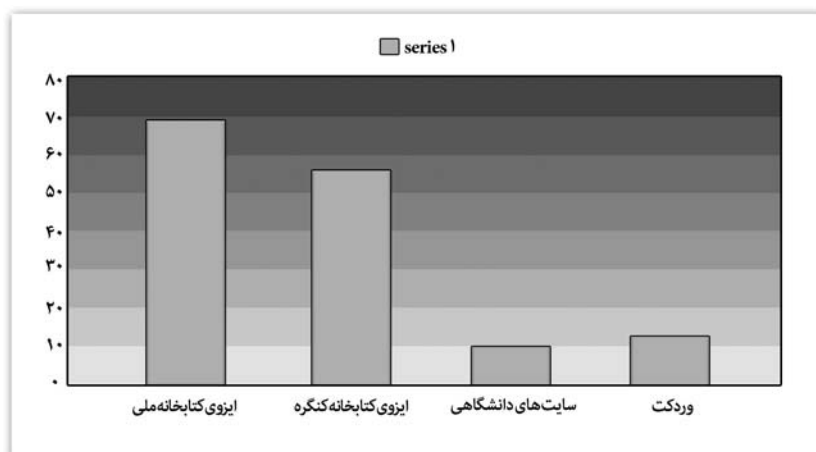
توزیع فراوانی سرعت
نمایه‌سازی اسناد در
کتابخانه‌های مورد پژوهش

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود ۵۲/۹ درصد کتابخانه‌ها، با بیشترین فراوانی، به‌طور هفتگی نسبت به نمایه‌سازی اسناد خود اقدام می‌کنند و سایر گزینه‌های مندرج در جدول در مراتب بعدی قرار دارند.

روزآمدسازی فهرست، به‌طور روزانه، توسط مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی انجام می‌شود. بنابراین، می‌توان ادعا نمود که این فهرست کاملاً روزآمد است. قالب ذخیره اطلاعات در ۱۸ مورد (۴۸/۶ درصد) ایزو؛ ۶ کتابخانه (۱۶/۲ درصد) فهرستبرگه؛ و ۳ کتابخانه (۸/۱ درصد) مازک اعلام شده است. ۲۷ کتابخانه با بیشترین فراوانی (۷۳ درصد) جهت ذخیره اطلاعات در فهرستگان جهاد کشاورزی، ابتدا اطلاعات کتابخانه خود را به فایل تدوین و یا اصلاح وارد می‌کنند و پس از بررسی توسط مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی به فایل اصلی وارد می‌شوند. ۲ کتابخانه با کمترین فراوانی (۵/۴ درصد) مستقیماً نسبت به انتقال رکوردها به فایل اصلی اقدام می‌کنند. در فهرستگان، امکان جست‌وجو به دو زبان انگلیسی و فارسی، برای همه ۳۷ کتابخانه مورد پژوهش، به‌طور صددرصد، وجود دارد. ۲۸ مورد (۷۵/۷ درصد) سازماندهی تعاونی اطلاعات در بخش فهرست‌نویسی و رده‌بندی را تأثیرگذارتر از سایر بخش‌ها ارزیابی می‌کنند.

مُودار ۲

روش دریافت اطلاعات
کتابشناختی کتاب‌ها در
کتابخانه‌های مورد مطالعه

در صورت موجود نبودن اطلاعات کتابشناختی کتاب مورد نظر در فهرستگان جهاد کشاورزی، ۲۷ کتابخانه اطلاعات لازم برای کتاب‌های فارسی و ۲۲ کتابخانه اطلاعات کتابشناختی کتاب‌های لاتین را از سایت‌های دیگر اخذ می‌کنند (نمودار ۲).
در بررسی وضعیت آموزشی نیروی انسانی مشخص شد که آموزش نرم‌افزار تحت وب سیمرغ در ۲۷ مورد (۷۳ درصد) توسط مدیریت متمرکز (مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی) به صورت دوره‌های آموزشی حضوری در این مرکز برگزار می‌شود.

گزینه‌ها	بله		خیر	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کشاورزی و منابع طبیعی و امور دام	۵	۱۳/۹	۳۱	۸۶/۱
متخصص کامپیوتر	۳	۸/۲	۳۳	۹۱/۷
زبان انگلیسی	۶	۱۶/۷	۳۰	۸۲/۳
کتابدار	۳۱	۸۶/۱	۵	۱۳/۹

پرسش ۲ به بررسی مشارکت گروه‌های مختلف متخصصان جهت ورود و سازماندهی اطلاعات می‌پردازد. چنانچه جدول ۴ نشان می‌دهد، کتابداران (۸۶/۱ درصد) بیشترین فراوانی، و متخصصان کامپیوتر با کمترین فراوانی (۸/۲ درصد) در سازماندهی اطلاعات نقش دارند.

درخصوص میزان صرفه‌جویی حاصل از اجرای طرح سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی پرسش ۳، مؤلفه‌های میزان صرفه‌جویی اقتصادی، مزایای فهرستگان الکترونیکی، و فراوانی ارجحیت روش سازماندهی در نظر گرفته شد. همچنین، جامعه پژوهش سازماندهی تعاونی اطلاعات کشاورزی متمرکز را ترجیح پاسخ داده‌اند (جدول ۶).

بسیار زیاد	زیاد		متوسط		کم		بسیار کم	مزیای
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۷۲/۲	۲۶	۲۵	۹	۲/۸	۱	۰	۰	تسریع و تسهیل در فهرست نویسی
۳۷/۱	۱۳	۳۷/۱	۱۳	۲۰	۷	۵/۷	۲	افزایش همکاری و اشتراك منابع
۴/۴۲	۱۴	۳۰/۰	۱۰	۲۱/۲	۷	۶/۱	۲	افزایش خدمات الکترونیکی کتابخانه
۴۴/۱	۱۵	۶/۲۰	۷	۲۰/۶	۷	۸/۸	۳	کمک به کاهش هزینه
۴۲/۹	۱۵	۷/۴۵	۱۶	۸/۶	۳	۰	۲/۹	تسریع و جامعیت در پاسخگویی
۷۴/۳	۲۶	۲۵/۷	۹	۰	۰	۰	۰	جلوگیری از دوباره کاری در فهرست نویسی

جدول ۵

توزیع فراوانی مزیای
فهرستگان الکترونیکی
کشاورزی

همانگونه که جدول ۵ نشان می دهد از مزیای این فهرستگان جلوگیری از دوباره کاری در فهرست نویسی منابع است (۷۴/۳ درصد) که طبعاً صرفه جویی مالی را به دنبال خواهد داشت. در ۴۴/۱ درصد نیز کمک به کاهش هزینه از طریق عدم خرید تکراری در حد بسیار زیاد صورت خواهد گرفت.

در پاسخ به پرسش ۴، همانطور که در جدول ۶ مشاهده می شود، ۴۸/۶ درصد پاسخ دهندگان، با بیشترین فراوانی، سازماندهی تعاونی اطلاعات به صورت متمرکز را به سایر روش ها ترجیح می دهند.

گزینه ها	فراوانی	درصد
نرم افزار تک کاربر تحت کنترل کامل کتابدار	۶	۱۶/۲
سازماندهی تعاونی به صورت غیرمتمرکز	۱۶	۴۲/۲
سازماندهی تعاونی به صورت متمرکز	۱۸	۴۸/۶

جدول ۶

توزیع فراوانی ارجحیت روش
سازماندهی منابع اطلاعاتی در
کتابخانه های مورد پژوهش^{۱۴}

بنابراین، می توان اظهار داشت که سازماندهی تعاونی اطلاعات موجب صرفه جویی اقتصادی شده است.

در پاسخ به سؤال ۵ یافته های پژوهش نشان می دهد که ترجیح دادن سازماندهی تعاونی اطلاعات با در نظر داشتن مزیای حاصل از آن در جدول ۵ شامل تسریع و

۱۴. در این جدول هر یک از درصدها مستقلاً از ۱۰۰ درصد بوده است.

تسهیل در فهرست‌نویسی (۷۲/۲ درصد)، کمک به کاهش هزینه (۴۲/۴ درصد)، جلوگیری از دوباره‌کاری (۷۴/۳ درصد)، و افزایش همکاری بین کتابخانه‌ای و اشتراک منابع (۳۷/۱ درصد) برای هر یک در حد بسیار زیاد و نیز تسریع و جامعیت در پاسخگویی به نیاز کاربران در حد زیاد توجیه‌پذیر خواهد بود.

نتیجه‌گیری

مراحل سازماندهی در کتابخانه‌های مورد پژوهش به ۲ مرحله فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی تقسیم‌بندی می‌شود. نمایه‌سازی به روش پیمایشی و پیش‌همارا با استفاده از زبان ترکیبی صورت می‌گیرد. بیشترین نوع منبع اطلاعاتی وارد شده در فهرستگان جهاد کشاورزی از نوع منابع کتابی (۵۹/۷۰ درصد) و پس از آن گزارش طرح‌های تحقیقاتی (۲۵/۳۸ درصد) می‌باشد و منابع دیگر در آغاز ورود اطلاعات قرار دارند لذا رقم قابل توجهی ندارند.^{۱۵} مدت زمان انتظار جهت ورود منبع اطلاعاتی به فهرستگان جهاد کشاورزی ۱ تا ۳ ماه به طول می‌انجامد. دگر استند (۱۳۸۴) ورود رکوردهای کتابشناختی به فهرستگان ملی سوئد را در اسرع وقت بیان می‌کند. لذا در مقایسه با نتایج به دست آمده وضعیت موجود مدت زمان انتظار در فهرستگان کشاورزی با تأخیر بیشتری انجام می‌پذیرد. سرعت ورود اطلاعات فهرستگان جهاد کشاورزی ۵ تا ۴۰ عنوان در هفته متغیر است. معمار طلوعی (۱۳۷۹) ۱۵۰ مدرک در ماه را اعلام می‌کند. ابزار مورد استفاده سازماندهی اطلاعات در کتابخانه‌های مراکز و مؤسسات تحقیقاتی کشاورزی در اغلب موارد (۷۸/۴ درصد) غیر چاپی می‌باشد. در جریان فهرست‌نویسی منابع همه کتابخانه‌ها از امکانات موجود در نرم‌افزار وب سیمرغ شامل فایل‌های اصلاح و تدوین به منظور ورود اطلاعات به‌طور ۱۰۰ درصد استفاده می‌کنند. ۸۶۵ درصد کتابداران به دلیل مزایای حاصل از سازماندهی تعاونی موافق ارائه اطلاعات خود در فهرستگان هستند.

دسترسی تمام‌وقت به این فهرستگان در حد زیاد امکان‌پذیر است. سهولت و سرعت دسترسی در حد بسیار زیاد و دقت فهرستگان از حد زیاد تا بسیار زیاد ارزیابی شده است. پوراحمد (۱۳۸۳)، نظام ترکیبی را برای کتابخانه‌های مراکز آموزش عالی جهاد کشاورزی پیشنهاد می‌دهد. هایدن^{۱۶} (۲۰۰۴)، در مقاله خود فواید فهرستگان پایگاه اطلاعاتی متمرکز را در مقایسه با فهرستگان مجازی یا غیرمتمرکز بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که محتوای فهرستگان غیرمتمرکز ضعیف‌تر از پایگاه اطلاعاتی متمرکز است. در این پژوهش نیز مدل متمرکز فعلی فهرستگان بر سایر مدل‌های دیگر به دلیل صرفه‌جویی اقتصادی زیاد و بسیار زیاد آن ارجح شناخته شد.

۱۵. علت توجه بیشتر به ورود منابع کتابخانه
تأکید سازمان مادر بر این امر به دلیل
روزآمد نگه داشتن فهرستگان و موقعیت
کتابخانه‌های وابسته در مرحله ورود
اطلاعات است.

16. Hider

از دیدگاه پاسخ‌دهندگان مشخص شد که از مزایای این فهرستگان تسریع و تسهیل در فهرستنویسی (۷۲/۲ درصد)، کمک به کاهش هزینه فهرستنویسی (۴۲/۴ درصد)، جلوگیری از دوباره کاری (۷۴/۳ درصد)، و افزایش همکاری بین کتابخانه‌ای و اشتراک منابع (۳۷/۱ درصد) خواهد بود.

حاجی‌عزیزی (۱۳۸۷)، نیز بیشترین مزیت فهرستگان الکترونیکی را تسریع و جامعیت در پاسخگویی به نیاز کاربران می‌داند. شین^{۱۷} (۲۰۰۲)، بر روش‌های اشتراک منابع همچون فراهم‌آوری تعاونی، فهرستگان و اشتراک مجلات الکترونیکی و اشتراک حدود ۱۰۰ میلیون موجودی در کره جنوبی اذعان دارد. الحافظ^{۱۸} (۲۰۰۵)، بیان می‌کند که اپک‌ها ظرفیت کتابخانه آکادمیک را در ثبت کردن، بایگانی کردن و سازماندهی کردن مجموعه‌های رشد یافته گسترش داده‌اند.

با عنایت به همه این موارد می‌توان گفت که اهداف موردنظر طرح سازماندهی اطلاعات در کتابخانه‌های مورد پژوهش موفقیت‌آمیز بوده است.

پیشنهادهات

۱. مشارکت کتابداران و حمایت مدیران و برنامه‌ریزان جهت حمایت دوره‌های آموزشی و توسعه و استمرار این طرح در رؤس برنامه‌ها.
۲. اقدام رؤسای مراکز و مؤسسات تحقیقاتی در زمینه رفع کاستی‌های موجود در زمینه کمبود بودجه و تکمیل و تجهیز امکانات فنی و نیروی انسانی متخصص.
۳. تحلیل هزینه - فایده ایجاد فهرستگان توسط مراکز و مؤسسات تحقیقاتی پیشنهاد می‌شود.
۴. توجه به مزیت تسریع و تسهیل در فهرستنویسی با ایجاد فهرستگان الکترونیکی

منابع

- پوراحمد، علی‌اکبر (۱۳۸۳). «طرح پیشنهادی ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های مراکز آموزش عالی وزارت جهاد کشاورزی در سراسر کشور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
- حاجی‌عزیزی، نادیا (۱۳۸۷). «امکان‌سنجی ایجاد فهرستگان الکترونیکی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
- دگراستند، استینا (۱۳۸۴). «فهرستنویسی و سازماندهی روند کار در کتابخانه‌ها - روش‌های نو». ترجمه زهره

17. Shin
18. Elhafiz

علوی. در *گزیده مقالات ایفلا ۲۰۰۲* (۱۸ - ۲۴ اوت ۲۰۰۲). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

راستین، فروردین؛ سلطانی، پوری (۱۳۷۹). *دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*. تهران: فرهنگ معاصر. شریف‌مقدم، هادی (۱۳۷۱). «بررسی لزوم ایجاد شبکه فرستگان کامپیوتری در کتابخانه‌های دانشگاه علامه طباطبایی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

شهمیرزادی، طیبه؛ داودزاده، سیروس (۱۳۸۶). «یکپارچه‌سازی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای برای ایجاد فهرستگان نشریات غیرفارسی؛ مطالعه موردی: فهرستگان نشریات کشاورزی». *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، ۲۲ (۴).

صمیعی، میترا (۱۳۸۸). *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*. بازیابی در:

Portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/فهرستگان.aspx

عماد خراسانی، نسرين دخت (۱۳۷۳). «بانک اطلاعات کتاب‌شناختی کشاورزی ایران». *اطلاع‌رسانی*، ۱۰ (۴): ۵۴ - ۵۵.

_____ (۱۳۷۶). «بانک اطلاعات کتاب‌شناختی کشاورزی ایران». در: *مجموعه مقالات کاملیس ۴* (۲۹ - ۳۱ خرداد ۱۳۷۴). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

کری، لن؛ و دیگران (۱۳۸۶). *کتابخانه ملی آمریکا: معرفی یکی از بزرگترین مراکز اطلاع‌رسانی کشاورزی جهان*. ترجمه علی رادمهر، کاظم حافظیان رضوی. تهران: سازمان ترویج، آموزش و تحقیقات کشاورزی.

کوشا، کیوان (۱۳۷۹). «فهرستگان‌های همگانی و شبکه جهانی وب: بررسی امکانات فهرست پیوسته کتابخانه‌های ملی در محیط وب». در: *فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه* (۲۷ و ۲۸ آبان ۱۳۷۸). مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.

مای‌چان، لوئیس (۱۳۷۹). *فهرست‌نویسی و رده‌بندی*. ترجمه زهیر عباسی، هاجر ستوده. تهران: نشر کتابدار. مرادی، فرشاد (۱۳۸۶). «بررسی وضعیت استفاده از نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های وابسته به دانشگاه علوم پزشکی». پایان‌نامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران. معمارطلوعی، محبوبه (۱۳۷۷). «سیر تحول و بررسی وضعیت کتابخانه و موزه ملک». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران.

Ahmed Elhafiz, Ibrahim (2005). "Displays of Arabic script on web-based OPACs in GCC institutions". *The Electronic Library*, 23 (4).

Covert, Kay (2001). "How the OCLC CORC service is helping weave libraries into the Web". *Online Information Review*, 25 (1).

Hider, Philip (2004). "The bibliographic advantages of a centralized union catalogue for ILL

- and resource sharing". *Interlending & Document Supply*, 32 (1): 17- 20.
- Shin, Eun – Ja; Kyung – Mook, Oh (2002). "Interlending and document supply developments in South Korea". *Interlending & Document Supply*, 30 (3).
- Subrahmanyam, Bhagirathi (1998). *Issues of collocation and implications for information retrieval in online union catalogs*. Los Angeles: University of California.
- Williams, Martha E.; MacLaur, Keith D. (1977). "A state- wide union catalog feasibility study: Final report on project III- D FY 1976 for the Illinois State Library". Urbana: Information Retrieval Research Lab, Coordinated Science Lab, College of Engineering, University of Illinois.

